

Emlékek Kínáról a Kínai–Magyar Geofizikai Expedíció idejéből

SÉDY J.

A *Magyar Geofizika* előző számaiban többször is szó volt a hatvan évvel ezelőtti, igen sikeres Kínai–Magyar Expedícióról. Szabó Zoltán említi, a résztvevőknek milyen élményt jelentett, hogy világot láthattak akkor, amikor az ország egyébként hermetikusan le volt zárva (Szabó 2016). Ehhez kapcsolódva szeretnék közzétenni az expedícióban résztvevő Sédy Loránd már itthon írott visszaemlékezéseiből néhány részletet, amelyet ő a Kínában készült fényképeit és diáit rendezve vetett papírra. Sajnos ma már nem azonosítható egyértelműen, hogy pontosan mely képekhez kapcsolódva írt, de a gazdag képanyagból igyekeztem kiválogatni a leginkább odaillőket. Szintén sajnálattal kell megjegyeznem, hogy a képek többsége az elmúlt évtizedek során sokat veszített minőségéből, ezért az Olvasók elnézését kérem. A múltó idő azonban nemcsak a képek minőségében okozott változást, hanem – mint tudjuk – maga Kína is óriási változásokon ment keresztül, ennek ellenére talán mégis érdemes ezeket a képeket és az azokhoz kapcsolódó emlékeket közreadni.

„... Sokat gondolkoztam, hogy Mi is az a megfelelő forma, ami talán alkalmas arra, hogy magadnak képet alkoss. Átnézve filmanyagomat, úgy választottam, mozaikszerűen egy-egy témakörben beszámolok röviden, csak vizuálisan szerzett tapasztalataimról. ... De kinek lehet ez érdekes? Ezt át kell élni!

Talán ezzel a néhány kockával kezdeném.

Sédy Loránd (1922–2000)

Kína művészete igen magas fokon állt mindig és áll ma is. Több ezer éves kultúráját a látogató lépten-nyomon észreveheti történelmi emlékeinek látogatásakor vagy akár a mindennapi életben is. Történelmi korszakaiban a művészet többször, lökészerűen megújódott, és szinte minden dinasztia produkált egy-egy renaissance-t. Sajnos ezt mindig követte egy kor, amely aztán igyekezett elpusztítani mindent, úgyhogy a ma megcsodálható építészeti vagy

Díszes tető

Elefántcsont-faragvány

egyéb remekműveik nem mind korabeliek, hanem csak hamvaikon építették újjá. Természetesen amit maradandó módon sziklába építettek, vagy akár a Fal maga vagy a vidéki városok építése és építkezési rendszere abból az időből

Tűfestés

Sárkányos fal a Csing-sírok bejáratánál

A nankingi pagoda

Császári trónterem

Csing-sírok, Shengjang

ered, amikor ezekre a védelmi rendszerekre igazán szükség volt.

Legendás történelmi helyeiket, templomokat, városokat, síremlékeket most nagy gonddal újra elővarázsolják, és mint kiránduló helyeket nagy becsben tartják. Előkerülnek azok az építőművészek, akik a restaurálást ugyanúgy véghezviszik, mintha ez a tudományuk sohasem aludt vol-

Jadeszobor készítése

Elafántcsont-faragás

Elafántcsont-faragás

na el. Újból faragják a szantálfából a Buddhákat, építik a vas alkatrészeket teljesen nélkülöző kapukat, tetőszerkezeteket. Díszítő elemeik és színeik változatosak, élénkek, és sok minden téren elgondolkoztatják a szemlélőt, hogy vajon hogy is lehetett ezt így megoldani egyáltalán. Modern építészetük is tükrözi hagyományaikat, és vonalaiban olyan szerencsésen találkozik az új a régivel, hogy igazán magas fokú ízlésről tesz tanúságot. Szállodáik és nyilvános helyeik tele vannak ízléses képekkel, iparművészei tárgyakkal, és

Koralszobor készítése

üzleteikben is gyakran találkozunk alkotóképességük re- mekeivel. Jade-, porcelántárgyaik elefántcsont-faragásaik kedveltek az egész világon, és szinte mindenüvé eljutnak.

Ez a négy képből álló filmszalag (1) is olyan helyen készült, ahol ezt a művészetet ápolják. Az ész megáll, mikor látja az ember, hogy primitív ősi eszközökkel hogyan képesek a kőnek, fának, elefántcsontnak lelket adni, és milyen gonddal születik az új. Nem jár együtt a művészi különleges életforma az alkotással, és a faragóművész egyszerű hangyája a bolynak. Jövedelmük se tükrözi helyzetüket, az épügy nem kiemelt, mint életnívójuk. Pedig azok a darabok, amelyek kezükön átmennek, sok ezer dollárt képviselnek. Ez a művészi közösség Sanghay mellett csodás alkotásokat ad közre, és amikor a mű egyszer megfelelő értékű személy kezébe vagy gyűjteményébe kerül, nem gondolja, hogy alkotója csak szűkös életformáját tudja fedezni munkájával. Hallatlan gond, türelem jellemez egy-egy alkotást, az időről nem is beszélve. Láttam Szu-csonban legyezőüzemet. Ha valaki úgy meséli, ahogyan láttam, el sem hiszem. Az a legyező, amely általános használati cikk, olyan primitív módon, de olyan hozzáértéssel készül, hogy az ész megáll, s hogy miért éppen így? Egy sötét műhelyben,

Hímzett (tűfestett) képek

Hímzés

Tűfestés minta után

olyan szantáltömbökből, mint egy vasúti talpfa kézfűrész-szel egyenként fűrészelik a hajszálvékony lemezeket, miközben a munkás a szomszédjával beszélget, oda sem nézve kezére. Nincs szalagfűrész, gyalugép, fűrógép, csiszológép. Valamilyen növényi rostot a másik ember ezeket a finom lemezeket csiszolással megigazítja, majd saját gyártmányú lombfűrész-szállal belevágja a mintát. Egy olyanfajta fúróval, mint amilyennel az indiánok tüzet gyújtottak, kifurkálja, és így kerül tovább a következőhöz. Az egy forró dróttal, amelyet egy agyagkolonc tüzesít, finomabbnál finomabb vonalakkal égeti bele a mintát. Persze

Szou Choui park

Hang Choui táj

Gyökérgarnitúra

ezt is fejből, előrajzolás nélkül. Aki a selyemhártyát festi, az is fejből variálja a mintát, virágokat, jeleneteket. Ha az ember készen a kezébe veszi a legyezőt, nem tudja micsoda munka, micsoda hallatlan ügyesség szülte azt, és hogy ugyanúgy csinálták, akár 500 évvel ezelőtt. Sokkal nagyobb tisztelettel veszem ezután kezembe, mert láttam, ahogyan születik. Nem tudtam fényképezni, mert olyan sötét volt, mint egy pincében. ...”

„.... Láttam egy másik művészeti alkotó ágat, a selyemhímzést, illetőleg a tűfestést is. Ez az, amivel sokat találkozok az ember, hiszen a tűfestett faliképek mindenütt kedveltek. Láttam, hogy egy-egy terítő vagy falikép hosszú-hosszú hónapok munkája, és olyan csodás, leheletfinom színskálájú, hogy az elképesztő. A művész itt sem – mint máshol sem – kiemelt személy. Egy egy idősebb művész irányítja a fiatalokat, és ami innen kikerül, az a világon mindenütt igen magas értéket képvisel. Szerények, kedvesek és munkájukra méltán igen büszkék.

Még néhány szó a kertkultúráról. Néhány száz négyzetméteren olyan rafinált paradicsom építhető fel, hogy a fényképezőgép szinte hatalmas parknak látja, és aki benne lakott valaha, igazán örömet lelhetne a miniatűr édenkertnek. Ezek a „garden”-ek nyitva állnak a látogatók előtt és talán egyedüli nyomain a régi lakás- és családkultusznak. Azok a lakások, otthonok, amelyekről Lin-Yu-Tang vagy Pearl Buck könyveiben olvashatunk, már csak ilyen formában léteznek, mert ma elérhetetlenek. Berendezésük finom ízlésre vall, és műtárgyaik, képeik faragásaik szinte csak múzeumokban láthatók. Látni a képen egy gyökérgarnitúrát, amely természetes alakulásában van székeknek, asztalnak kiképezve. Látni pavilonokat, tavacskákat, sziklakertecskéket, kis hidakat és tekervényesen kígyózó utakat, amelyek ebben a pici parkban is sok kilométeres sétát tesznek lehetővé. A tavacskákban kövér aranyhalak és furcsa kis színes kacsafajták élnek. Ezek együtt kellemesen hatnak, és nézni – színházlátogatás a Kína tárgyú könyvek olvasása után. Képzeletben benépesíthetők a valamikor bennük élő emberekkel. Ha sokat lát ezekből az ember, mindig tud felfedezni újat, de így üresen, lakók nélkül az ember emlékezetében úgy rögződnek, hogy szép, szép, de életelen.

A shenjangi császári (Csing dinasztia) trónterem bejárata

A shenjangi császári (Csing dinasztia) trónterem

Látni még Szou-csouban keskeny lagúnákat bent a városban és templomokat a hozzájuk tartozó legendával. Sok a látogató, és a fiatalság gyakran keresi fel. Persze a külföldiek számára is látványosság, sőt egész Kínában és minden kínai számára híres hely. Ilyen több van Kínában, de mégis Szou-csou, Hang-Csou, Peking vannak az első helyen. Mindenütt van valami híres. Vagy valami enivaló vagy iparcikk vagy egyéb. Ezt mindenki nyilvántartja, és ha odaérkezik, rögtön vesz a csodálatos süteményből vagy ké-

„Rendetlen” templom

pecskéből. Általában a híres enivalók a legkeresettebbek, és ezt mindenkinek méltányolni kell. Történeti áttekintést egy-egy híres helyről hitelesen megkapni igen nehéz. Le kell hámozni a valóságról a legendát, hogy „ehető” legyen. A látogató kalauzolása és a rendezés kiváló. Lehetetlen be-bújni vagy kibújni bármely beütemezett barlanglyukon, ahol az ember el akar szabadulni a látogató falkából – hátha valami olyasmit láthat, amit nem akarnak megmutatni –, hogy ne várja egy előre odarendelt gépkocsi vagy gondola. Csak rafinált szökéssel lehet néhány ósdi vagy rendetlen templomot megtekinteni vagy a Peking melletti 12 Mingsír közül a nem helyreállítottak valamelyikét. Ha az ember sportból szökik, az élmény is nagyobb. Az „őrző angyalkán” látni a kétségbeesést, hogy „jé, ez a külföldi milyen

Tiencsini templombelső

Ming dinasztiai császársír

Hang Chou

bolond ember, ennek jobban tetszik a kilátás egy kies hegycsúcsról és az ócska kolostor, mint a frissen (15 kg arannyal) aranyozott 500 Buddha temploma”. Ez a mi örömmünk, az övék az, hogy „rohannak ide-oda, csattog a fényképezőgép, izgatottak és telhetetlenek”. Akkor meg az „angyalkák” mosolyognak. De hát nyilván így van ez az egész világon. Tolakodás nincs, zaklatás sem, csak terelgetés a megszabott program szerint. Így fest néhány mondatban annak a néhány filmkockának a története, amely mellékelten bemutatható. Ez csak a kicsi kockája a nagy mozaiknak, amelyet Kína nyújthat a látogatóknak. Érdekes még Sanghay maga, 9 millió lakosával, Dél-Kína ültetvényeivel. A víz birodalma éltető csatornáival. Lőszvidékei teraszos földjeivel, a falu, a sivatag, a sztyeppe. Mind maradandó élmény akkor is, ha az ember csak szemével gyűjtheti benyomásait. És bár nemigen van hely, ahol a természet bőkezű lenne, mégis minden kínai a világon ide vágyik vissza, még ha haló poraiban is. Nem tudom, érzékletes-e amit írtam, mert ehhez kellene ismerni a kínai embert is. Nem tudok jobb receptet adni ehhez, mint azt, hogy olvasni kell Hszin-Nai-An „Vízparti történet”-ét, régi legendákat és színdarabokat, és azokból ki kell desztillálni az alapvető kínai tulajdonságokat, és keresni kell azoknak mai modern megjelenési formáit. Talán így kerül az ember közelebb ahhoz a problémához, amit Kína ma jelent. Más gondolkodási mód, az életritmus és a bölcsesség, mint ami köztudomású a fehér ember előtt, csak mély, elemző gondolkodással érthető meg utólag.

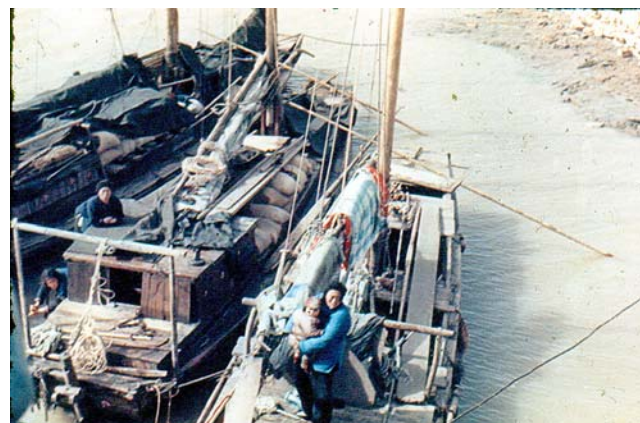
... Megpróbáltam tárgyilagosan bírálni mindent, amit láttam, mert hiszen csak a szemeimre voltam utalva. A tolmács nem tudott mindenre válaszolni, amit kérdeztem akár tőle, akár mástól. Nem is akartam sokszor kellemetlen helyzetbe hozni azzal, hogy ezt vagy azt elmagyarázza. Neki feltehetőleg nem csak a tolmácsolás volt a szerepe. Erre tettem néha huncutságból billiárdpróbát, és tényleg – a golyó onnan pattant vissza, ahonnan vártam. De hát ez

természetes is, hiszen ők voltak a házigazdák. Sokat utaztam mindenfelé, igazán nem panaszkodhatom, mert a legmesszebbmenőkig biztosították életstandardomat. A körülményekhez képest mindenben a maximumot igyekeztek nyújtani. Ez a nagy gondoskodás néha bizony igen terhes volt, de mivel a jóakarát szülte, arcrándulás nélkül el kellett viselni.

Sanghayi tartózkodásom az első évben erősen programdús volt. A másodikban már otthonosabban mozogtam, sőt a harmadik évben már teljes kényelemmel élveztem, hogy már mindent látva, ami protokollárisan látható, végre lézenghettem tetszés szerint. Szívesen mentem mindig ebbe a nagy városba, mert nyüzsgése és régi külföldi negyedei azt az érzetet keltették, hogy majdnem otthonosan érzem magam. Szállodái igazán elsőrendűek, már amelyekben én laktam. A Sanghay-Tá-Sáról gyönyörű a kilátás a Szu-Cson csatorna negyedére és a Wang-Po vízi életére. A 20. emeletről figyelve az élet lüktetését, igazán élményszerű az a hatalmas forgalom, amelyet a vízi járművek nyüzsgése jelent. Dagálykor befelé, apálykor kifelé. Amit lehet, mindent vízen szállítanak, mert ez a legolcsóbb. Az emberek fele szállítással van elfoglalva. Motoros vagy biciklis riksák mindenütt. Hatalmas terheket cipelnek rúdon, taligán és minden elképesztő módon. A vízi járművöknél élnek, halnak és szaporodnak. Ott főzik meg sötétedéskor az ételt, ott jár a vízen a zöldségkereskedő és más árus, aki

Sanghay

Lakóbárkák

Wang Po

ott, a helyszínen látja el őket az élethez szükséges iparcikkekkel. A gyerekek ott játszanak, kicsi mentőmellényekkel felszerelve, az árbochoz pányvázva. Sokáig nézegettem azt a forgalmat, mert ez talán a maradéka annak, amit valaha Sanghay mint kereskedelmi gócpont és kikötő jelentett.

Ma ennek Sanghay csak az árnyéka. Bár a Wang-Pón feljönnek a nagy tengeri hajók 20000 tonnáig, ezek mégse jelentik, hogy a város és a kikötő teljes kapacitással dolgozik. Mindig van külföldi hajópark a kikötőben, de régen minden egészen másképp nézhetett ki. Kereskedelmileg még mindig jelentős ugyan Sanghay ipara, de lélekszáma és lehetőségei ellenére is csak talán a negyedik helyen áll. Nem szeretik az ország más részén a sanghayiakat, mert modernebbek, igényesebbek és kevésbé formálhatók. Üzleti élete igen élénk. Késő éjszakáig nyitva tartanak a különböző étkezési helyek. Persze ezalatt nem vendéglőket kell érteni, hanem kis bódékat a mellékutcákban, ahol olcsó, filléres ételek ehetők. Bár nincs sehol sem, táncolni nem lehet. Szórakozási lehetőséget csak a mozi, színház, opera nyújt, persze mindez nem európai értelemben, hanem hamisítatlan kínai változatban. 4-5 órás opera, cirkusz, artista-bemutató, körhinta. Ez mind egy hatalmas házban van, ahol mindenki megtalálhatja a maga szórakozását. Nincsenek szórakoztató hölgyek, sem prostituáltak. Ismeretlen a borralaló. Az árak mindenütt szabottak és alkudni sem lehet. Teljes biztonsággal közlekedhetsz a városban, se koldusok, sem útonállóak nem támadnak meg. Valószínűleg furcsa ezt hallani annak, aki valaha ott élt, de bizony ma ez így van. A régi koncessziós negyedek építési stílusukkal könnyen megkülönböztetők egymástól. Persze, most nem lakik itt külföldi, néhány régi menekült oroszokon kívül. A kínaiak örömmel adtak kiutazási engedélyt minden fehérnek, aki távozni akart. Hogy egyáltalán voltak, azt ma már csak az építkezési stílus és az ócskásboltokban visszamaradt lim-lom mutatja. Nem létezik a kábítószert semmilyen változata. Halál jár ezért is, és a lopásért is. Egész Kínában nem ehetsz mákos tészta, mert a máknak még az írmagját is kiirtották. A Nanking-road és a Wei-hei-cun-lu (avenue Joffre) a két fő út a belvárosban. Üzlet, üzlet hátán. Sok az állami üzlet és nagyon sok a feles állami-magán keverék. Vannak régiségboltok, bazárok is. A régiségboltok csak

Sikátor

Utcakép

részben szolgálják ki a külföldi vevőt. Van sok minden, ami külföldi részére nem eladható. A legszebb régi műtárgyüzletekben külföldi nem vásárolhat. Igazán a porcelánhoz és a jadehoz nagyon kevés külföldi ért. De azért emléktárgy bőven van mindenütt. A Kanton-Lu-i üzletek elkápráztatják a látogatót, azt hiszik egy eldoradóba tévedtek, pedig az emléktárgyak Kínában szinte mindenütt azonos fazonúak. Mindenki azt hiszi, ért hozzá, nem veszik észre, hogy megmosolyogják. Elvértve találhat értékes holmit is az ember, bár minden értéktárgy állami ellenőrzési rendszeren kerül a piacra.

Itt is a formaruha a divat, de néha este, egy-egy riksán látni elegáns utast is, amint valahova megy. Hogy hova, azt nem tudni. Kell lennie rendszeresen berendezett lakásnak is, bár bútörület európai értelemben nincs, és nincs európai jellegű lakáskultúra sem. A régi stílusú kínai lakások nagyon szépek voltak, csak nem találkoztam olyanokkal, akik ezt maguknak megengedhetik. Sanghay rettenetesen túlszűfolt. Épülnek ugyan új lakónegyedek, de ezek elenyé-

A Jade-Buddha

szőek a lakossághoz mérten. A hivatalokban szokás bent lakni, tábori ágyon. Egy-két bőrönd és a „bed-roll”, szűnyogháló, minden felszerelés, amit mindenki magáénak mondhat, ezzel vándorol oda, ahová küldik. Mindezek ellenére Sanghay oázist jelent a többi vidéki városhoz képest.

Láttam gyárakat, oktatási intézményeket, templomokat. Hajóztam a Wong-Pón. Voltam operában, színházban, és tekeregtem az ősi kínai városrészekben is. Angolul vagy franciául sokan beszélnek. A fiatalabb generáció kevésbé ugyan, de az újabb tendencia az, hogy az orosz helyett nyugati nyelveket tanuljanak.

Voltam három egymás után következő évben a Jade-Buddha templomban. Mosolyogva figyeltem, hogy az idegenvezető szerzetes pontosan mindig azt mutatta csak, amit előző évben. Diktálhattam volna a mozdulatait, mert még véletlenül sem nyúlt más fiókba vagy könyvhöz. Van effektív működő templomok, ahol szerzetesek élnek az azokhoz tartozó kolostorban, de vidéken, számuk igen gyér, és inkább csak látványosságként mennek. Voltam katolikus templomokban is. Ezek az ornamentikán kívül semmiben sem különböznek más, a világ egyéb részein található templomoktól. Missziók, hittérítők egyáltalán nincsenek. Régi telepeik ma más célt szolgálnak. A kolostorok kincsei valószínűleg állami tulajdonba kerültek. A buddhizmusra jellemző óriási szerzetes kolostorok csak elvétve találhatók, és a szerzetesek, ha van még belőlük, éppúgy dolgoznak a mezőgazdaságban, mint a többi paraszt. Pekingben láttam ceremóniát, amely talán csak a külföldiek számára érdekesség. Sanghayban a Csi-Ka-Vé templomot érdemes megnézni csillagvizsgáló intézményeivel. Ezt a francia koncessziós negyedben lévő templomot teljes épységben láthatjuk, csak éppen francia atyák nélkül. Sok francia élt itt valamikor.

A magyarok Sanghayban nagyon rövid idő alatt eligazodtak, az üzletekben szívesen látták őket. Voltak üzletek, ahol már a ruhák, pulóverek és egyéb árucikkek teljesen európai formára készültek. Ha évenként betértek kedvenc szabójukhoz, ott örömmel és megkülönböztető tisztelettel üdvözölték őket. Így volt ez a szállodában, éttermekben is.

Azt hiszem, beszámolómat sanghayi élményekkel fejeztem be, mivel innen rándultam ki Hang-Csouba, s talán ezzel folytatnám. A már előzőekben ismertetett Szou-Csou és most Hang-Csou is általánosan ismert híres kirándulohelyek Azt mondják, hogy ahogy a mennyben van a Paradicsom, a földön ezt Szou-Csou és Hang Csou jelenti. A nyugati tavak vidéke tényleg természetileg élményt jelent, és idillikus szigetei, festői tájai kedves élmények maradnak. Van jó szállodája a tóparton, sok híres kirándulohely a környéken és nyugalom mindenütt. Sok kínai keresi fel, öregek, fiatalok, sőt sárga tarisznyás zarándokok is. A kis prospektusból nyilván több derül ki a történelmi időkről, mint az én leírásomból, de azért nem árt néhány megjegyzést fűzni ezekhez. A rendezés mintaszerű volt. Több alkalommal voltam itt, de pihenni csak akkor lehetett, ha már az ember mindent látott. Ez egy hét alatt elég nagy túrát jelent, mert általában az ember mindig arra kíváncsi, ami nincs meg a prospektusban. A felajánlott kirándulások szinte mind most restaurált templomkombinátot jelentettek, ahol talán csak az alapköv volt megfelelő ősi eredetű, a többit az elmúlt évtizedekben állították helyre. Mindezzel együtt érdemes volt megnézni, mert a berendezési tárgyak és főképp a miliő igazán maradandó élmény.

Május 1. Chan Chungban

Felvonulók

Vannak régi barlangok szobrokkal, és az itteni nagyhasú, röhögő Buddhát egész Kínában ismerik. A most helyreállított templomvárost, annak belső szobrait, mitológiai figuráit előző évben faragták, kellemes szagú szantálfából a valahonnan előkerült mesterek. Láttam félkészben és készben is.

A nevezetes kirándulóhelyeket mind végigjárva egy hegytetőn lévő romos kolostort is megmásztam a kísérő neheztelése ellenére, mert 1400 lépcsőt jelentett, de a kilátás onnan csodálatos volt, és nem büzlött semmi a friss lakktól és festéktől. A tó tele van szigetekkel, és ott kis sziklakertes pavilonok gyönyörködtetik a látogatót. 4 személyes kis gondolákon lehet megközelíteni ezeket. Szép időben ez a csónakázás kellemes pihenést is jelent, mert elég nagy távolságok vannak közöttük. Van a tavon csónakház is, és itt edzenek modern csónakokon azok a sportolók, akik talán egyszer a világversenyeken is megjelennek. Látni festőket is, akik egy-egy szép részletet akvarellekbe lehelnek, van művésziskola és gépi selyempépgyár. A régi város, amely a tó északi részén fekszik, nem kelt különös benyomást. A környék megérdemli a paradicsom aposztrofálást. Talán ide illeszttem a felvonulási kockákat, melyek színben igazán pompásak, és mert ezt a tenger pénzt igazán

Felvonulók

Felvonuló sárkányok

A „szép nő” (aki férfi)

költhették volna másra is, ami sokkal hasznosabb lett volna. Ilyenkor van hagyományos sárkánytáncoltatás, az oroszláncok tobzódása, és sok mitológiai jelenet, jelmez, akár gyalog, akár fantasztikus szörnyetegeknek álcázott gépkocsin. De kell a cirkusz és nem csak a kenyér! Egyébként egy ilyen demonstrációnak a gyökerei tulajdonképpen hasonlóak a verébirtó kampány vagy a kohómozgalom gyökereivel.

Általában mindenki azt hiszi, hogy ezeknek csak praktikus értelmük van, hogy verebet fogjanak, mert kártékony, vagy vasat olvasszanak, mert talán kevés volt a termés, vagy felvonulás, mert az jólesik. Szó sincs róla. Sokkal mélyebb volt a cél, nem csak ilyen felszínes. A mozgalmak arra jók, hogy kipróbálják a pszichikai hajtóanyagokat egy valamilyen cél megvalósításának érdekében. Felmérjék, hogy ki hogyan áll hozzá a kérdéshez, kinek tetszik, nem tetszik? Ez az izgalmi hullám permanenciában tartja a tömegeket, és esetenként lemérhető az egész tömeg dinamikája. Ezért követik egymást a különböző belső mozgalmak vagy gazdasági, vagy politikai jelmezbe öltöztetve. Ez egészen a tömegörjögésig fokozható, és akkor csak egy szikra kell, zúdul mindenki a cél felé. Ezt nem érti meg mindenki az első látásra, mert ismerni kell hozzá a keleti ember lélektanát. Az örökös tanácskozás, gyűlésezés kissé furcsa, és kívülről improduktív időnek tűnik, de a valóságban mégis a cél érdekében történik, és elfoglalja a szabad gondolkodási felesleg kapacitást, ami káros. A régi kínai szemlélődő gondolkodás, félrevonultságra való törekvés, remeteélet, csak a szépben való gyönyörködés túlhaladott szemlélet és az előbbi módszerek lehetetlenné is teszik. Kevesen gondolják, hogy ez milyen nagy erőt jelent és jelenthet alkalmazott esetben.

A 13 Ming-sírból 12 van Peking mellett, 1 Nankingban. Van olyan is, amit felkutattak, és a véletlen a sírkamrát is a kezükbe adta. Rengeteg drágaság, arany, gyöngy és drágakő került ki belőle. A sírkamra ravaszul van elrejtve és általában nem a sírdomb alatt. Egy-egy sír egész templomváros. Nem mind van restaurálva, de valószínűleg mindre sor kerül majd.

Nem restaurált Ming kori császársír

A Nagy Fal egy részlete

Kan Szu tartomány

Építési rendszere mindnek hasonló, sőt Mugdenben a Csin-sírok sem különböznek tőlük. Félnapos út gépkocsin a Nagy Fal legközelebbi élvezhető szakasza is. Bizonyos részét helyreállították már, távolabbi része romos, omladékos, sőt az Ordoszon keresztülmenő szakasza már alig

emelkedik ki a környezetből. A tégláit rég elhordták építési célokra, és döngölt őrtornyaikban néhol laknak is. Lenyűgöző mű, ha az ember elgondolja, hogy 5000 km volt a hossza.

A mozaik következő kockája legyen Dél-Kína. Szívesen gondolok vissza szubtrópusi tájaira, ez valami olyan volt, amit sohasem láttam azelőtt. Nagy várakozással tekintetem az utazás elé, és most is azt kell mondanom, nem csalódtam benne. Ez az itteni értelmezésben nem Kantont, vagy Hong-Kong vidékét jelenti, hanem Hainan szigetét, amely a 18. szélességi fokig nyúlik bele a Dél-kínai-tengerbe. A szigetet csak kétfelől lehet megközelíteni, vagy hajóval Kantonból, vagy hosszú gépkocsiúttal és tengeri átkeléssel Hai-Kow és Hai-An között. Az utóbbira nyílt alkalmom nem kis bosszúságomra, de később örömomra. Az út mindvégig érdekes volt. Valamikor ez a tengerpart portugál település volt, nagy részén portugál koloniális épületekkel találkoztunk. Volt olyan négyzetkilométer, ahol 20-30 toronyszerű építmény volt, alul bástyaszerű, a tetején

Kis palota

A Szou Chou park

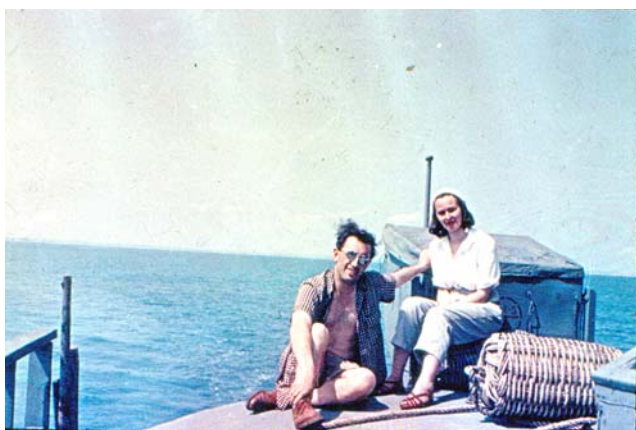

pedig mint a virág, csodás kis loggiákkal díszített kis palota. Nem győztem kapkodni a fejemet változatos szépségükre. Meglepő volt, hogy nem látszottak lakottaknak. Teljes épségben pompáztak, de életnek nyoma sem volt körülöttük.

A Dél-kínai-tenger

Kantonból elindulva rengeteg folyón, csatornán, kompon vezet az út, és a körülményekhez képest igen jó állapotban van. Két nap kellett a pár száz km megtételéhez, mert közben pihenni és éjszakázni is kellett. Sohasem gondoltam, hogy taxival fogok ilyen hosszú utat megtenni. Szinte hihetetlenül hangzik, hogy hazatérve újra Kantonba, a kilométeróra 2500-at mutatott. Ez a tornyos, kastélyos út tartott vagy 150 km-en keresztül. A levegőben már lehetett érezni a tenger sós leheletét, és estére már a Cei-Tyan-i öbölben gyönyörködtem. Szokatlan volt a tengeri levegő, hiszen először találkoztam vele szárazföldi patkány létemre, másnap pedig élmény volt az első hajóra szállás. „Tengerre magyar!”, jutott eszembe, és várakozással figyeltem gyomromat. A gyomrom nem ellenkezett egész nap.

A Sédy házaspár hajón

Tényleg sárgás zöld a Dél-kínai-tenger, és amikor a part ködbe veszett, meglehetősen gondoltam arra, hogy végre tényleg tengeren vagyok. Ez azért keltett meglepedést, mert Sanghainál nem sikerült kijutni a tengerpartra, sem Kantonnál. Mindig olyan udvarias elutasítással találkoztam, hogy többször is méregbe gurultam miatta. Nyilván voltak okok, melyek ezt lehetetlenné tették.

A kihajózás simán ment, és estére az ottani kormányzóság „tökmag party”-ját élvezhettem. Minden igen kellemes volt, csak a szúnyoghálós baldachin alatt töltött éjszaka hatott lidércnyomásként. Oly tömeg szúnyog ostromolta a hálót, hogy nem mertem elaludni sokáig, mert úgy éreztem, hogy nemcsak kint muzsikálnak, hanem szétrágva a hálót már-már bejutottak meztelenül hánykolódó testemre. A levegő nedves, párás volt, és reggel fáradtan ébredtem, de mégis kíváncsian, hiszen folytathattam utamat. A gépkocsi jól bírta, és én sem panaszkodhattam. Megkezdődött a körút, le Sin-Luig, másnap Jü-Linig, illetőleg Tün-dzsáig és harmadnap Au-Ta. Az egész sziget gyéren lakott. Közepét és délnyugati részét ösredők borítják. Kö-

Hainan szigetén

Miao ház

Ez már a 20. szélességi fok környéke

zéken a Five Fingers Mountain (Öt ujj hegység) a szerpentinjei merészen kanyarognak az őserdők körül. Négyféle nemzetiség is lakja. Túlsúlyban kínaiak lakják, főleg északon. Déli csücskét a Kan Szuban és az Ordosban lakó Hui nemzetiségű mohamedánok ideszakadt részei, közepét az őslakók, a Li és a Miao nemzetség lakja. A huiok között éltem már az előző években, és csodálatos volt, hogy hogyan szakadhatott így el egymástól ugyanaz a nemzetiség 2-3000 km távolságra. Kinézésre is hasonlóak voltak, ugyanaz a hajlott türk orr, ugyancsak mohamedánok, csak valamivel alacsonyabbak. Nagyon szép volt az út. A kókuszpálma és a banán szabadon terem, és mindenütt ananász-, kávé- és kakaóültetvény. Az egyetlen út a tengerparton kanyarog végig, le egészen a sziget csücskéig. Délután Sin-Luba érkezve megnéztük az ottani kísérleti gazdaság ültetvényeit. Ott láttam először igazán rendezett ültetvényt. Nem tudtam eddig, hogy a kávé, amit itthon mérhetetlen mennyiségben fogyasztunk, milyen körülmények között terem, és hogy dolgozzák fel. A piros bogyót morzsolják, majd szárítják. Úgy látszik a sziget klímája kedvező lehet, mert nagy területen természetették a kikísérletezett fajtákat.

A lakóépületek a munkások szegényes viszonyit mutatják. Ott hallottam, hogy sok, a világ különböző részéről hazatért kínai itt fáradozik azon, hogy olyan növényeket termeljen, amelyek azelőtt a szigeten nem voltak honosak, de a klíma a természetüket lehetővé teszi. Számadatokra nem emlékezem, de hatalmas gazdasági egység volt ez a kísérleti gazdaság. (Nem ízlett a kávéjuk.) Itt sem szabadultam meg a természetes teázástól és a „tökmag party”-tól. Ez velejárója minden látogatásnak. Persze ahány ház, annyi szokás. Északon a mongolok a vörös teát (hun cá) kedvelik. Az illatosított zöld tea pedig általánosan kedvelt. Sok híres fajta van használatban. Sértés, ha valaki visszautasítja, még akkor is, ha csak forró vizet kap tea nélkül, mert ilyenrel is találkoztam. A mezőgazdasági adatok itt délen teljesen készületlenül értek. Megszoktam már, hogy „mu”-ról hektárra számítsam át gyorsan az adatokat, és nem egyszer kétkednem kellett a kiváló eredményekben. Már tapasztalatból sem vettem komolyan a statisztikát, okulva a koráb-

biakon. Persze, hogy tízszer annyi terem 1 mu (16 négyzetméter) rizsföldön, ha aratás előtt 9 mu földről a rizst kiszedik, és 1 mura átültetve aratják le. A termelési eredmények ilyenképpen való propagálása valószínűleg ösztönzően hat mindenkire, igyekeznek kifundálni valami újat, hogy a többieket túlszárnyalja. Itt sem stimmeltek a kg/kávécsérje adatok az évi össztermeléssel. No de ezen mi sem múlik. Mindent megnéztem, amit lehetett. Volt lepároló üzemük és koprofeldolgozó olajsajtolójuk. Nekem mindez új volt. Bizar ötletnek látszott gyökér nélkül salátát bambusznád rácson termelni és csak a vizet trágyáznai. Sok megszívlelendő ősi termesztési trükk van, amit nem méltatnak kellő figyelemre. Láttam fej nagyságú karalábét, anélkül, hogy fás lett volna, láttam hatalmas babfajtát és kar nagyságú uborkát. Mind valami okos termesztési móddal és kitenyésztéssel születtek. Nem jöttem rá sokáig, hogy miért kell a gyapotföldet, szőlőt vagy kelő tököt kővel, kavicsal vagy agyaggal lefedni kikelés után. Nem mondta meg senki, míg egy este egy gyapotföldön véletlenül le nem ültem, érezve, jé, milyen meleg a kő borítás. Akkor villant fel a trükk – persze a nappali meleget akkumulálni éjszakára és a tenyészidőt meghosszabbítani –, ez benne a gondolat. Ilyen hasonló okos gondolattal gyakran találkozott az ember, és csak azzal nem tudott megbékélni, hogyha egy nép ilyen ügyes, miért kell a gépkocsin állandóan a szivatót huzigálni egy emelkedőnél, ahelyett hogy visszakapcsolna. Ez a rejtély ma sem megoldott. Ezekből a gondolatokból kiindulva úgy érzem, nem lennének rászorulva a mértéktelen statisztika használatára, hiszen adva van minden, amivel anélkül is kimagasló eredményeket produkálnának.

No de gyerünk tovább, hiszen ez csak az első nap. Szünyogos, fülledt éjszaka után reggel folytattam az utat. Délen, Jü-Linben a sziget legdélibb csücskén nagyot fürödtem, kibámulva az óceánra, amely Indiát, a Fülöp-szigeteket és Indonéziát egyaránt mossa. Csak a végtelen tenger volt előttem és az a végtelen sok gondolat, amit ez felidézett. Ide térnek meg a tengerjáró, rozoga dzsunkák óriási útjaikról, amelyeket sok, még Kínához tartozó sziget jelent. Rakodnak mindenfélével, és gyékényvitorláikat az ember kétkedően nézi, vajon mikor foszlanak szét, vagy egy hullám mikor töri szét a rozoga alkotmányt. Itt is született néhány képkocka. Egy speciális díszebéd, mindenféle tengeri csodaétellel. Délután az Öt ujj hegységen keresztül haladva Tün-Dzsába érkeztem, nem egészen ilyennek képzeltem az őserdőket. Igaz, hogy csak az út kanyargott közte, de valahogy mást képzeltem.

Tundza a Miao nemzetség központja. Kedves épületek a színes környezetben. Ez csak kormányzati székhely, az őslakók a környező vadonokban laknak. Néhányat sikerült lencsevégre kapni belőlük, s meg kellett állapítani, hogy szép emberfajta. Karcsúság, szabályos arcvonások, különös szűk szoknyaviselet és tornyos szalmakalap jelentette az eltérést a kínaiaktól. Meglátogattam egy közeli falut, ahol csak az iskola volt kőépület, a többi lakóhely vesszőkunyhó jellegű építmény, nagy szegénységről árulkodva. Elmondották, hogy most dolgoznak azon, hogy a nemzeti

nyelvhez abc-t szerkesszenek, és egyáltalán a gyerekeket írni tanítsák. Életkörülményeik meglehetősen primitívek, gyűjtögetésből és szegényes mezőgazdaságból éldegélnek. A másik nemzetség, a Li még primitívebb és kifejezetten erdőlakó. Láttunk néhányat közülük, majdnem egészen meztelenül, ágyékkötővel, hátul egy háncstokban hatalmas késsel. Őket a kormányzat még nem tudta megszelídíteni. Egyébként nincs olyan helye Kínának, ahová a kormányzat keze el nem érne és akaratát ne érvényesíthetné. Ez olyan szervezeti tökély, amilyen Kínában sohasem volt eddig, bármilyen dinasztia volt is uralmon a történelmi időkben. A nemzetiségek élveznek bizonyos autonómiát. A kormányhatalom a vallási vezető rétegeken keresztül gyakorolja hatalmát fölöttük. Türelmesnek és ügyesnek mondható ez a módszer. Az érem másik oldala viszont az, hogy nagy tömegben telepítik be közéjük a városi lakosságot, akik lassan számbeli fölénybe kerülnek a nemzetiségi területeken és azokat teljesen asszimilálják. Ők még nem tudják, de ez lesz a sorsuk. Sanghayból például a családok százzezrei kerültek az elhagyott terméketlen területekre, ahol idővel mégis beolvastják a helybeli lakosságot. Nincs ez ellen a módszer ellen apelláta, mindenki oda megy, ahova küldik. A család intézménye ma teljesen ismeretlen a régi értelmezés szerint. A gyerekek szétszóródnak, és bizony van, amikor évek telnek el, míg engedélyezik a férjnek, hogy meglátogathassa a feleségét, aki néhány száz vagy ezer kilométerrel arrébb él és dolgozik. Mindenesetre ez a Li és Miao nemzetségnél még kissé nehezen megy, mert a klíma is egészségtelen, és az igazgatásukon kívül nem sok egyéb életlehetőség van. Azt persze kínaiak csinálják. Furcsa volt négy tolmácson keresztül beszélni valamelyik ott lakóval. A következő útszakasz Au-Táig, szintén vad útszakaszt jelentett. Erre már sok a gumiültetvény és Au-Tá maga talán gumicentrumnak tekinthető. Ott láttam gumifát csapolás közben és újabb statisztikai adatcsodát, ami

Sédy Loránd egy nankingi nőstény majommal, aki csak a fiúkat kedvelte, a lányokkal igen barátságatlan volt

logarlécen nem akart stimmelni. Ez volt az utolsó állomás a szigeten. Jó lett volna még a nyugati vidéket is bejárni, de ez sajnos nem sikerült. Ott pedig bányák vannak és vasútvonal is van.

... Azért írtam így, útinaplószerűen ezt a kirándulást, mert a fényképekhez bizonyos áttekintést ad a környezetről és eseményekről.”

A cikk szerzője

Sédy Judit

Hivatkozás

Szabó Zoltán (2016): Hatvan éve indult a Kínai–Magyar Geofizikai Expedíció. *Magyar Geofizika* 57/3, 106–112